

Paul Ludwig Landsberg: vida, pensament i tragèdia

Un dels professors de Ferrater Mora seria ben conegut si la seva vida no hagués estat estroncada per la barbàrie nazi

Carlos Ignacio Fernández Muñoz

BECARI DE LA CÀTEDRA FERRATER MORA DE LA UDG

■ El doctor en Filosofia per la UdG Oriol Ponsatí-Murià va pronunciar la conferència *P. L. Landsberg: del suïcidi a la vida*. Era la tercera conferència del cicle *Pirineus, frontera i refugi*, organitzat per l'Institut d'Estudis Nahmànides (Patronat Call de Girona) i la Càtedra Ferrater Mora de Pensament Contemporani (UdG). L'objecte de la conferència fou donar a conèixer la figura i l'obra de Paul Ludwig Landsberg (1901-1944), un pensador que, tal com va dir Ponsatí-Murià, seria ben conegut si la seva vida no hagués quedat estroncada per la barbàrie nazi.

Landsberg nasqué a Alemanya en el si d'una família d'origen jueu,

però fou batejat com a cristià protestant. Al llarg de la seva vida, tanmateix, en especial els últims anys, s'apropà molt íntimament al catolicisme.

Va estudiar filosofia a la Universitat de Friburg (on assistí a les lliçons de Husserl i Heidegger) i a la Universitat de Colònia (on esdevingué deixeble de Max Scheler). Va ser un intel·lectual brillant que, des de ben jove, es mogué àgilment per la història del pensament: des de Plató (s. V-IV aC) tot passant per Agustí d'Hipona (s. IV-V dC) i l'època medieval fins a Pascal, Friedrich Nietzsche i Max Scheler. Aquest moure's per camps diversos del pensament respon a un anhel continuat de buscar el vincle entre vida i pensament.

El destí de Landsberg va quedar trasbalsat el 28 de febrer de 1933, quan Hitler va emetre el decret

El conferenciant Oriol Ponsatí-Murià.

Paul Ludwig Landsberg.

del *President del Reich per la Protecció del poble i de l'Estat*, com a resposta a l'incendi del *Reichstag* perpetrat el dia anterior. El decret suposava la suspensió «fins a nou

avís» dels drets individuals i socials que garantien la fins aleshores vigent constitució de Weimar, l'apropiació de les competències dels *Länder* i la capacitat de castigar els opositors del règim, com els comunistes. L'1 de març, Paul decideix marxar d'Alemanya, i poc després els seus llibres eren cremats. Passà per Suïssa, on es casà amb Madeleine, i per París.

L'any 1934, Landsberg va rebre una invitació de Joaquim Xirau, que coneixia la filosofia de Scheler, per fer classes al Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona. Hi realitzà cursos sobre Nietzsche, Scheler i sobre les Confessions d'Agustí d'Hipona, que deixà una forta impressió en els seus alumnes, entre els quals trobem Josep Ferrater Mora. Durant els propers dos anys passarà llargues temporades a Barcelona i a

Tossa de Mar, per on passaran també personatges com Henri Matisse o Georges Bataille. Al juliol del 1936 és a Santander quan esclata la Guerra Civil Espanyola, la qual cosa el fa tornar a París tot creuant el Pirineus. Allà coneix Emmanuel Mounier, director de la revista de pensament personalista cristià *Esprit*, on es van editar alguns textos del mateix Landsberg, i també entra en contacte amb Paul Ricoeur, filòsof i antropòleg que col·laborà en la mateixa revista.

Viu amb relativa calma fins a l'any 1940, quan el Tercer Reich es fa amb el control de França. Els jueus no francesos són enviats a camps de concentració. Paul és enviat a un camp de la Bretanya francesa, i la seva dona, Madeleine, va ser deportada al camp de concentració de Gurs. Gràcies a un gendarme de la guàrdia francesa,

CARLOS I. FERNÁNDEZ MUÑOZ | GIRONA

■ La professora investigadora de la Universitat de Perpinyà Martine Berthelot va oferir la conferència *Històries amb nom: comarques de Girona, pas i refugi de jueus europeus* dintre del cicle de conferències *Pirineus, frontera i refugi*.

Segons Berthelot, els expedients de detenció de l'Arxiu Històric de Girona demostren que fins a 1.250 persones d'origen jueu van intentar creuar de forma clandestina els Pirineus entre el novembre del 1942 i el març del 1943. El 40% dels 1.250 que van creuar la frontera ho van fer en família i el 60% restant van creuar sols. D'aquests, el 9,5% eren menors de 18 anys, el 40% tenien entre 18 i 29 anys, el 24,5% entre 30 i 39, el 18,5%, entre 40 i 49, i el 4,6% entre 50 i 59 anys.

El dia 11 de novembre de 1942 havia suposat un punt d'inflexió per a la comunitat jueva que fugia dels tentacles del nazisme. Fins aleshores, els refugiats jueus havien pogut creuar la frontera francesa de forma

Els camins de la misèria

«PIRINEUS, FRONTERA I REFUGI»

Entre novembre de 1942 i març de 1943, fins a 1.250 persones d'origen jueu van intentar creuar els Pirineus

legal i accedir al territori espanyol si disposaven de la documentació necessària. Però aquell dia el tercer Reich va conquerir la França de Vichy i va fer-se amb el control de la frontera pirinenca. A partir d'aquell moment, quedava totalment prohibida la sortida de França.

Pertant, calia crear nous camins clandestins per sortir del territori francès. És aquí on pren relleu el paper dels guies que van ajudar a cre-

uar els passos clandestins: trobem xarxes de comunitats antifeixistes que oferien guiar el poble jueu per la frontera, o xarxes poc organitzades de camperols autòctons que els ajudaven moguts per la compassió. Però també cal destacar que hi havia xarxes organitzades que demanaven sumes desorbitades per l'època (fins a 25.000 francs de l'època), i bandes de contrabandistes que furtaven als que fugien.

El protocol que seguia la Guàrdia Civil quan trobava un refugiat intentant passar la frontera era de tenir-lo *in situ*, requisar-li els béns que portés a sobre, interrogar-lo i fitxar-lo. A partir de llavors, les famílies quedaven fragmentades i les persones detingudes entraven a la

presó o a residències forçades, com ara els balnearis de Caldes de Malavella. A causa de la gran quantitat de presos després de la Guerra Civil espanyola, el govern civil de la província de Girona tendia a reduir al màxim el temps d'estada a la presó. Un cop alliberats, el mateix Govern Provincial, juntament amb els consolsats estrangers (sobretot els del Regne Unit i França), la Creu Roja Internacional (amb la Creu Roja polonesa com a protagonista) i la *Joint Distribution Committee* facilitaven que els refugiats poguessin viatjar o bé a Barcelona o bé a Madrid per anar-se'n a altres països. Els consolsats, juntament amb la Creu Roja i la *Joint* també van sufragar les despeses durant el temps d'estada dels jueus a Espanya i van agilitzar els processos d'obtenció de documents necessaris per iniciar el viatge cap a la seva nova llar.

Una majoria d'aquest contingent tan important de refugiats va aconseguir sortir d'Espanya i arribar al continent americà. Però trobem ca-

sos en què van sorgir dificultats, sobretot quan es tractava d'un individu sol: molts van ser portats a la gendarmeria francesa, o

van ser obligats a fer marxa enrere i refer el camí clandestí. D'altres van ser expulsats i se'ls va prohibir tornar. És conserven llistes

que va facilitar una nova identitat a Landsberg, la de Paul Richert, metge alsacià, va aconseguir fugir del camp on era pres, i travessà tota França amb una bicicleta a la recerca de la seva dona. Aleshores va poder saber que es trobava en el camp de Gurs. Quan hi arribà va poder comprovar que Madeleine, a causa de la constant humiliació patida, havia caigut en una profunda crisi psicològica i havia estat ingressada en un psiquiàtric. El cònsol americà de París va preparar tot allò necessari perquè Landsberg fugís als Estats Units, on tenia una plaça de docent universitari, però Paul no va voler marxar sense la seva dona. Es quedà en el municipi de Pau com a Paul Richert, metge alsacià. L'estiu del 1942 va tenir una revelació, la revelació cristiana de la creu i signà el seu últim escrit, *El problema moral del suïcidi*. Persones com la seva mare o Walter Benjamin, a qui conegué a París, s'havien suïcidat prenent la pastilla de cianur que sempre duïen a sobre.

Landsberg es planteja la possibilitat de fer aquest últim acte, però arriba a la conclusió que, com a cristià, no pot. No pas perquè la doctrina de l'Església castigui el suïcidi, sinó perquè el cristianisme es basa en el gran absurd del Déu que es deixa crucificar per l'home. El cristià ha d'acceptar i viure segons *l'experiència de la creu*, l'autenticitat passa per acceptar aquest absurd. Així doncs, va desprendre's de la pastilla de cianur que l'acompanyava des que havia marxat d'Alemanya el 1933, i va decidir acceptar el patiment. Al febrer de 1943 algú denuncià Landsberg no pas com a jueu, sinó com a Paul Richert, metge alsacià, per la seva conducta antinazi. Paul va ser deportat al camp d'Oranienburg-Sachsenhausen, on moriria un any després. Ponsatí-Murlà va pronunciar la conferència el 10 de març.

amb noms de jueus que tenien denegada l'entrada a Espanya i llistes que el Reich distribuïa amb noms de jueus que volien detenir. Per això molts dels que fugien destruïen els seus documents d'identitat, per amagar el seu origen jueu, i es feien passar per americans, oficials de l'exèrcit o soldats. Alguns fingien que eren religiosos que deien tenir permís no escrit del bisbat per creuar la frontera i moure's pel territori. Martine Berthelot diu que l'abadia de Montserrat corroborava el testimoni del presumpte religiós encara que fos fals, i els ajudava. Altres jueus es declaraven «catòlics de raça jueva», o subornaven membres de la Guàrdia Civil.

La història de la fugida de l'Holocausta través dels Pirineus té una multitud de noms. En l'interactiu *Fugint de l'Holocaust*, dins la plana web del Patronat del Call Jueu, podem trobar el llistat dels noms de les persones que van ser detingudes en el pas de la frontera.